

SZILÁGYI GYULA

A Boleró-akció

(Az organikus alternatíva)

Az összeesküvés-elméletek általában a fantázia szülöttei.
De hiba volna ebből arra következtetni, hogy
összeesküvések márpedig nincsenek.

*Elő szakasz: 1992–1996***Küldi:** Művészeti vezetés**Kapja:** Karmester (magyar koncertiroda)**Tárgy:** Lehetséges célterület**Irattári jelzés:** Titkos, szigorúan bizalmas (másolat készítése tilos)**Időpont:** 1989. február. 26.

A Kelet-Európában zajló változások zenekarunk számára új feladatokat jelentenek. A középtávú stratégiai tervezés során a magyar vidék (falvak és aprófalvak világa) feldolgozandó célterületként került szóba. Helyszínen dolgozó csoportunk állítson össze egy rövid (max. 4000 betűhely) vázlatot, amely a célterület félmúltját és jelenét ismertetve, adatokat közöl a magyar agrárgazdaság potenciáljáról, ismerteti a falvakban élők gazdasági helyzetét, bevételi forrásait, a változásokkal kapcsolatos beállítódását, reményeit, esetleges félelmeit. Az áttekintés legyen alkalmas – a tervezők birtokában levő információkkal kiegészítve – operatív tervek kidolgozására, intervenciós lépések megfogalmazására.

Küldi: Karmester (magyar koncertiroda)**Kapja:** Művészeti vezetés**Tárgy:** A magyar falu (félmúlt és jelen)**Irattári jelzés:** Szigorúan bizalmas**Időpont:** 1989. augusztus. 27.

a) 1965 óta a magyar falvak a kollektivizált agrárgazdaság üzemcsarnokaként működnek. A mezőgazdaság szocialista átalakításának első hulláma 1949-ben kezdődött. A szervezés eszköze a gumibottal és kitelepítéssel támogatott agitáció volt. Az így összerelt szövetkezetek közel kétharmada 1956-ban felbomlott. A második hullám tíz évvel később indult, s másfél év alatt lezárult. Ekkor már 1,2 millió volt a szövetkezeti tagok száma, és a mezőgazdasági rendeltetésű földterületek 93%-a szocialista szektorhoz tartozott. Az agitáció módszere ebben a szakaszban már sokat finomodott, fizikai bántalmazásra alig került sor: a magyar parasztnak ekkor már *elég volt csak megmutatni a gumibotot* (a miheztartás végett), hogy a kollektív gazdaságot mennyibevezető útként fogadja el. A politikai szempontok primátusa persze állandó konfliktusokhoz, döbbenetes emberi tragédiákhoz, és nem utolsósorban iszonyú pazarláshoz vezetett, de a korbács és mézes-madzag egyidejű alkalmazásával végül is sikerült megszilárdítani a struktúrákat.

b) A hatvanas évek végére az agrárium a gazdaságszerkezet húzóágazata lett. 1960-ban a termelőszövetkezetek egy munkaerőre jutó termelési értéke 4,7 millió forint, húsz évvel később, már 105 millió forint volt. 1976-ban a búza termésátlagát (mázsa/hektár) tekintve Európában a második, az egy lakosra jutó hústermelésben pedig az első helyen állt a hazai mezőgazdaság. 1965 és 85 között a magyar agrárium bruttó termelése 4%-kal növekedett évente. A nyolcvanas évek közepén mezőgazdaságunk már hatékonyabb volt, mint az amerikai farmergazdaságok, csaknem mindent olcsóbban termeltünk. Ezekben az években a magyar mezőgazdaság a bruttó nemzeti termék 4–5%-át adta... A világszínvonalú mezőgazdaság ellenére az életszínvonal nem emelkedett: 1985-ben egy automata mosógépért az átlagos amerikai munkavállaló 50, egy magyar munkavállaló 407 órát dolgozott.

c) A falvakban élő családok bevételeinek területén döntő áttörést hozott a háztáji és a szövetkezeti gazdaságok együttműködése. A szövetkezeti tagok mindegyike 0,7 hektár háztáji fölterületre jogosult, amelyet kezdetben önállóan művelt, s a termést a szabadpiacon értékesíthette. A kooperatív kapcsolat aztán szorosabbá vált: ma már a szövetkezet adja a háztáji földek műveléséhez a vetőmagot, műtrágyát, vegyszereket, gépi erőt, és piaci áron átveszi és kifizeti a terményt – leszámítva a művelési költségeket. Hasonló a helyzet a sertéshízlalás és a vágómarhatartás területén is. Ez a megoldás nem elhanyagolható többletbevételt jelent a szövetkezeti tagoknak, átlagos jövedelmük eléri, jobb években meghaladja a munkásokét. A magyar agrárium üzemstruktúrája duális szerkezetű: a szemtermelésben a nagyüzemeké, az intenzív művelést igénylő ágazatokban (gyümölcs- és zöldségtermelés) a háztáji gazdaságoké a vezető szerep. Ez a struktúra optimális megoldásnak bizonyult: a falvakban a házak háromnegyede az 1965 óta eltelt negyedszázadban épült vagy épült újjá. A családok csaknem felének van személyautója. A marxista ideológia mindig is tartott attól, hogy a profitábilisan működtetett magántulajdon újratermeli az „embernek ember általi kizsákmányolását”, azonban a vidék nyugodt gyarapodását látva szemet huny az ideológiai veszélyek felett. Nagyvonalúsága kockázatmentes: a háztáji gazdaságban a parasztemberek csak önmagukat (és családjukat) zsákmányolhatják ki. Ezt viszont az emberi tűrőképesség határát messze meghaladó elszántsággal meg is teszik.

d) A folyamatban levő változásokat a falu nem ellenzi, nem támogatja, hanem kivár. A magyar paraszt az elmúlt negyven évben kétszer kapott földet, aztán mindkétszer beverték (befenyegették) a „kolhozba”, történelmi élményanyaga tehát óvatosságra inti. A kocsmában – a falu agorája – persze mindenkinek van véleménye, a deci vegyesgyümölcs + két üveg kőbányai felpuhítja a verbális fékeket. A nagy tapasztalatú kocsmáros nyugodt derűvel hallgatja a polémiát. Nemcsak üzleti megfontolásból elégedett: *Addig jó nekünk, amíg a kocsmákban hangosan vitatkozik a falu. A kocsmához nem illik a csend. Az mindig bajt jelent. Mert ha baj van, a parasztember először a száját szorítja össze. Aztán a tenyerit. Ökölbe. És az, kérem, nem jó. Az, kérem, nagyon nem jó. Senkinek.*

Küldi: Stratégiai tervezőcsoport

Kapja: Művészeti vezetés

Tárgy: Értékelés és következtetések

Irattári jelzés: Titkos, szigorúan bizalmas (másolat készítése tilos)

Időpont: 1989. november. 26.

A tervezőcsoport adatbázisával összevetve a magyar koncertirodától kapott anyag, hitelesnek tekinthető. Adott tehát egy közel világszínvonalú mezőgazdaság 2900 községgel

1600 szocialista termelőszövetkezettel, közel hárommilliárd dolláros exporttal. A kivitel túlnyomó része a Szovjetunióba és a „testvéri szocialista országokba” irányul. A szocialista blokk gazdasági ellehetetlenüléséből adódóan, a magyar mezőgazdaság a közeljövőben erőfeszítéseket tesz nyugat-európai exportjának növelésére. A külkereskedelem állami monopóliumának várható megszűnése pozitív hatással lesz az ilyen törekvések sikerére. Az amerikai farmgazdaságoknál alacsonyabb fajlagos költségekkel dolgozó magyar agrárium világszerte jelentkező megbonthatja a kialakult értékesítési erővonalakat, rosszabb esetben olyan válságjelenségek kialakulásához vezethet, melyek a legkevésbé sem kívánatosak.

Küldi: Művészeti vezetés

Kapja: Stratégiai tervezőcsoport

Tárgy: Az értékelés értékelése

Irattári jelzés: Bizalmas

Időpont: 1989. december. 1.

A tervezőcsoport borúlátó következtetési megalapozottnak tűnnek. Feldolgozásuk folyamatban van.

Küldi: Stratégiai tervezőcsoport

Kapja: Művészeti vezetés

Tárgy: Csoportunk pesszimizmusa

Irattári jelzés: Bizalmas

Időpont: 1989. december 2.

A csoport pesszimizmusával kapcsolatos kritikai megjegyzést azzal a kiegészítéssel fogadom el, hogy az mindeddig helytállónak bizonyult. A következőkben olyan operatív tervek kidolgozására lesz szükség, amelyek megakadályozhatják, borúlátó prognózisunk beteljesedését.

Küldi: Művészeti vezetés

Kapja: Karmester (magyar koncertiroda)

Tárgy: Csellistánk feladatköre

Irattári jelzés: Szigorúan bizalmas

Időpont: 1990. január. 8.

A Művészeti vezetés a Csellista eddigi munkáját elemezve időszerűnek tartja szólamvezetői kinevezését. Az általa kidolgozott „organikus alternatíva” fedőnevű stratégia – amely joggal keltette fel a Művészeti vezetés figyelmét – a számítógépes szimuláció eredményei szerint használhatónak bizonyult. Terveink szerint nevezett zenekari tagunk a jövőben a magyar koncertiroda állományában marad, de önálló feladatok megoldásán dolgozik.

Küldi: Karmester (magyar koncertiroda)

Kapja: Művészeti vezetés

Tárgy: Csellista

Irattári jelzés: Szigorúan bizalmas

Időpont: 1990. január 10.

Csellista szólamvezetői kinevezését koncertirodánk örömmel fogadta. Új szólamvezetőnk kiváló kapcsolatokkal rendelkezik az írott és elektronikus tömegkommunikáció te-

riületén, a „művészi elit” világában. Eredeti látásmódjával nagyban hozzájárult zenekarunk sikeréhez. Színes és lényeglátó verbalításával új impulzusokat adhat az organikus alternatíva gyakorlati felhasználásához.

Küldi: Csellista, Stratégiai tervezők

Kapja: Művészeti vezetés

Tárgy: Az organikus alternatíva alkalmazása a célterületen (végleges változat).

Iráttári jelzés: Titkos, szigorúan bizalmas (másolat készítése tilos)

Időpont: 1990. november 08.

Az organikus alternatíva stratégiája olyan mélyen átgondolt és az adott körülményekhez maradéktalanul illeszthető kezdő lépéseket jelent, melyek jól prognosztizálhatóan és kis hibahatárral meghatározzák a középtávú (5–10 év) történéseket. Ebben az esetben feleslegessé válik az operatív beavatkozás, nincs szükség korrekcióra, a jövőbeni események nem történhetnek másként, mint történnek – azokat a fokozatosan globalizálódó piac törvényei és a gazdasági folyamatok vaslogikája vezérlik. A helyesen megválasztott kezdő lépéseknek köszönhetően a számunkra kívánatos állapot egy magától értetődőnek tűnő, organikus fejlődés eredményeként alakul ki. Zenekarunk csak változások kezdetén és akkor is csupán katalizátorként van jelen. *A feladat sajátosságainak megfelelően fogalmazva:* a termőhelyi viszonyoknak megfelelő, nagy tűrőképességű palántákat ültetünk, melyekről pontosan tudjuk, hogy mikor fordulnak termőre, és milyen gyümölccsel ajándékoznak meg bennünket.

Az organikus alternatíva előnyei:

- Minimális humán erőforrás és költségigény.
- A polgári demokráciákban teljességgel legitimnek tekintett eszközök használata.
- Amennyiben néhány agrárgazdasági technokrata vagy gazdaságszociológus felfedezni véli, hogy a változások iránya kizárólag zenekarunk rajongói számára kedvező, akkor sem áll módjában, hogy céljaink elérését megakadályozza vagy hátráltassa. Az emberi racionalitás kontrollkapacitása esélytelen a piac – és képviselőinek – mindenhatóságával szemben.

Kezdő lépéseink

a) Esetünkben az organikus alternatíva a célterület mezőgazdaság potenciáljának minimalizálására, a falvakban, aprófalvakban élők termelési hajlandóságának erodálására, irányul. Olyan új struktúrák kialakulásához vezet, melyek a későbbiekben zenekarunk támogatóinak érdekei szerint mozgathatók. A politikai átalakulások egyértelműen arra utalnak, hogy Magyarországon a jövőben a magántulajdonon alapuló kapitalista gazdaság szerkezet kap meghatározó szerepet. Az állami, ill. szövetkezeti tulajdonforma dominanciája megszűnik, a politikai pártok programjaiban a magánosítás magától értetődő teendőként szerepel. A gyors – politikai hevülettől siettetett – változások átszellemült légkörében munkatársaink kedvező körülmények között dolgozhatnak.

Első teendőnk a meglepő hatékonysággal és közösségi integratív erővel bíró szövetkezeti struktúra ellehetlenítése. A feladat viszonylag könnyen megoldható: a kollektív gazdaságok szervezésekre elkövetett önkényeskedésekre, fenyegetésekre, a magántulajdonban levő állatállomány „elrekvirálására”, a termelési eszközök (gépek szerszámok)

„szövetkezeti tulajdonba vételére” évtizedek után is megalázó igazságtalansággként emlékszik a falu.

Tehát a tömegkommunikációban és egyéb közösségi fórumokon történelmi igazságtételtként kell beállítani a szövetkezeti földek visszaszolgáltatását. A gazdasági megfontolásokat a „történelem igazságszolgáltatása” nagyon hamar háttérbe szorítja. Az igazságosság jegyében követelni kell a közös munkával szerzett szövetkezeti vagyonszerzését azok között, akiknek munkájával e javak a kollektív gazdaság birtokába kerültek. A „te földed, a te munkád, a te jövedelmed” hangzatos csábításának a három évtizede „kolhozba hajtott falu” aligha fog ellenállni. Könnyen emészthető, sokat sejtető jelszavakkal elérhető, hogy „az ideológiai hordaléktól megtisztított termelőszövetkezet” koncepciója devianciába szoruljon, képviselői elszigetelődjenek. Hangsúlyozandó, hogy a kollektív gazdálkodás csupán arra szolgált, hogy az állam korlátlan ellenőrzést gyakorolhasson az „egykor szabadon gazdálkodó parasztok” fölött.

b) A célterület mezőgazdaságának legfontosabb felvevőpiaca a magyar élelmiszeripar. Az iparágban pillanatnyilag jelentős a kiviteli kapacitása. Célunk elérése érdekében az előző lépés kezdeti szakaszával egyidejűleg át kell alakítani az élelmiszerek kiskereskedelmi struktúráját. Alacsony árszínvonalal dolgozó, nagy eladóterű üzlethálózat kiépítésére van szükség a célterület központi fekvésű kisvárosaiban (8–15 000 lakos). A befektetőknek mindenféle kedvezményeket kínáló állam nagy valószínűséggel ebben partnerként közreműködik. A komoly beszerzési hálózattal rendelkező nemzetközi üzletláncok a nyugat-európai piacokról „túldotált” árucikkeket szerezhetnek be, így a célterületre telepített egységek nyomott árakkal is profitábilisan üzemeltethetők. Az ilyen üzletek kínálatának 65–75%-a várhatóan importból származik. A bevásárlóközpontok elterjedésével a helyben termelt élelmiszer alapanyagok iránti kereslet visszaesik. A felvásárlási árak egyre alacsonyabbak, a mezőgazdaság jövedelmezősége hanyatlik. A vásárlóerő csökken, az alacsony árszínvonalon értékesítő nemzetközi üzletláncok forgalma növekszik. A magántulajdonba került földterületeken termelt árufeleségek értékesítése bizonytalanná válik, a termelési hajlandóság csökken. A magyar élelmiszeripar lassan elveszti belső piacait, az e területen dolgozó vállalkozások fokozatosan elértéktelenednek. A rövidesen meginduló kárpótlási eljárásban a termőföldhöz – zenekarunk jelentős érdekérvényesítő képességgel és komoly tőkeerővel rendelkező közönsége – kedvező áron juthat hozzá akár a későbbi értékesítés szándékával is. Ugyanez vonatkozik a pénzügyi nehézségekkel küzdő élelmiszeripari vállalatokra.

Az organikus alternatíva kezdő lépései 1991 első és 1992 második feléve között realizálódnak. Első hatásai statisztikailag rögzíthető nagyságrendben 1993–96 között jelentkeznek. A folyamat minden szakasza nyomon követhető, bár az organikus alternatíva lényege éppen a középtávú célok – operatív ellenőrzéstől független – végzettszerű megvalósulása. Zenekarunk egyik erénye, hogy a dinamikus változások sodrában is képes kellő türelmet tanúsítani. Elfogadja, hogy a kezdésként pianissimóban bejátszott dal hamar letisztult kiteljesedése időt igényel. Esetünkben is csak egy évtized múltán szólal majd meg a diadalmas fortissimo. A művészeti vezetés talán ebből a megfontolásból javasolta akciónknak a *Boleró* fedőnevet. A stratégiai tervezés a javaslatot tisztelettel elfogadja.

Küldi: Művészeti vezetés

Kapja: Karmester, Csellista (magyar koncertiroda)

Tárgy: Jelentések a Boleró-akcióról

Irattári jelzés: Szigorúan bizalmas

Időpont: 1991. január. 15.

Jóllehet mind Csellistánk személye, mind pedig a Boleró iránt teljes bizalommal viseltetünk, az „organikus folyamatok spontán beteljesülésével elért célok” némi kétséget ébresztenek bennünk. Zenekarunk repertoárján eddig még nem szerepelt a *Végzet hatalma* című Verdi nagyopera előadása. Ezért a korábban megszokott jelentések mellett:

a) Az „első felvonást” követően a művészeti vezetés átfogó értékelést vár a Boleró öt-éves hatásairól. A dokumentum vesse össze az agrárgazdasági potenciál, a birtokszerkezet, a termésátlagok, az állattartás, az élelmiszeripari külkereskedelem 1995. évi adatait, a korábbi mutatószámokkal. Kommentároktól mentes, az organikus alternatíva hatásait jól dokumentáló beszámolót kérünk.

Összeállítja Karmester, terjedelem: max. 3500 karakter, határidő: 1997. március.

b) Tényfeltáró ismertetést kérünk a magyar vidék (falvak és aprófalvak) lakosságának életérzéséről, bevételéről, a vagyoni helyzet alakulásáról, jövedelemforrásokról, a magántulajdonba került földek jövedelmezőségéről – különös tekintettel az organikus alternatíva hatásaira. Készítsen interjúkat az érintettekkel arról, hogyan értékelik saját helyzetüket, milyen perspektívákat látnak maguk előtt.

Összeállítja: Csellista, határidő 1997. március. A téma jellegéből adódóan a terjedelem nem behatárolható, de a „sok beszédnek sok az alja” népi bölcsességet tartsa szem előtt.

Küldi: Karmester (magyar koncertiroda)

Kapja: Művészeti vezetés

Tárgy: A Boleró eredményei 1991 és 1995 között

Irattári jelzés: Titkos, szigorúan bizalmas (másolat készítése tilos)

Időpont: 1996. február 28.

1995-re a Boleró-akció hatásai már jól érzékelhetők. A célterület gazdasági elemzőinek megállapításai szerint a vizsgált időszakban „a gazdasági főágazatok között a legmélyebb válságon a mezőgazdaság esett át”. Állításuk valóságtartalmát az alábbi adatsor egyértelműen igazolja.

A mezőgazdaság bruttó termelése már 1993-ra az 1966-os szintre esett vissza, mindössze 64%-át tette ki az 1989. évinek. Ez persze nem független a tulajdonviszonyok átalakulásától: az 1995-re lényegében lezárult kárpótlási folyamat eredményeként a termelőlőszövetkezetek által használt földterület aránya akciónk első öt évében 72%-ról 22%-ra csökkent. Az egyéni gazdák által birtokolt földterületé ugyanakkor 15%-ról 50%-ra növekedett. Jelenleg az egyéni gazdaságok több mint 81%-a egy hektárnál kisebb földterületet művel, további 14%-a pedig 1–5 hektár nagyságú birtokon gazdálkodik.

Az agrárgazdaság exportja 1990-ben 2,6 milliárd USA dollár volt, 1992-ben 2,4 milliárd, majd 1993-ban tovább gyengült: alig érte el a 2,2 milliárd USA dollárt.

A vizsgált időszakban a gabonafélék termésátlaga 20%-kal kisebb volt, mint az 1980-as évek átlaga.

A termelési hajlandóság csökkenését jelzi, hogy a 4,7 millió hektáros szántóterületből 1993-ban 411 ezer hektár és még 1995-ben is közel 200 ezer hektár maradt bevetetlen.

Amennyiben az 1960-as adatokat 100%-nak tekintjük, a sertésállomány 1990-ben még elérte a 220%-ot, 1995-re 119%-ra csökkent. 1996-ra vágómarhák száma 1 millió, a vágósertések száma 5 millió alá esett.

A tojástermelés 1990-ben 4679 millió, öt évvel később már alig haladta meg 3400 millió darabot.

Az élelmiszeripar adózás előtti nyeresége 2000-ben 85 milliárd, 2004-ben már csak 70 milliárd, 2005-ben pedig 45 milliárd forintot tett ki. A tendencia további hanyatlást jelez.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete folyamatosan csökkent: 1995-ben alig érte el a nemzetgazdasági átlag kétharmadát. Az egyéni gazdaságok alkalmazottai még kedvezőtlenebb helyzetben vannak: éves átlagkeresetük mindössze 286 ezer forint.

Összefoglalva: a Boleró-akcióban az organikus alternatíva hatékonysága messzemenően igazolódott, nagyobb hatással volt a célterület mezőgazdaságára, mint a II. világháború. A termelési potenciál visszaesése 1989 és 1995 között nagyobb volt, mint a háborús évek alatti csökkenés. Nemzetközileg elismert agrárszakértők szerint „a közelmúlt történelmében még nem volt arra példa, hogy valamely ország agrárgazdaságának színvonala ilyen magas szintről ilyen alacsony szintre zuhanjon vissza, mint Magyarországon”.

A Boleró-akció tehát eredményes. A változások irányát kényszerpályára állító kezdőlépéseink meghatározó szerepe felismerhetetlen. A kárpótlás folyamatával foglalkozó elemzőknek csak annyira futja, hogy keserűen megállapítsák: *„a történelmi igazságtétel sem sikerült. Tudjuk, hogy a termőföld 60%-a a kárpótlás-földosztásban olyanok kezébe került, akiknek semmi közük a mezőgazdasági termeléshez.”*

Küldi: Csellista

Kapja: Művészeti vezetés

Tárgy: A célterület közérzete

Irattári jelzés: Titkos, szigorúan bizalmas (másolat készítése tilos)

Időpont: 1996. március 1.

A Boleró kezdeti szakaszában (1991–95) a magyar gazdaság egésze komoly nehézségekkel küzdött. A bruttó nemzeti termék (GDP) 1993-ra 18%-kal lett alacsonyabb, mint „az utolsó békeévben” (1989) volt. A visszaesés mértéke kétszerese a nagy gazdasági világválság idején (1929–34) bekövetkezett recessziónak. Az ipar teljesítménycsökkenése 1993-ban megállt, a mezőgazdaság viszont továbbra is lejtmenetben van. A magyar falvak közérzetét, hangulatát, a drámai méreteket öltő munkanélküliség, a mezőgazdasági termények felvásárlási árának folyamatos csökkenése, a jövőkép hiánya, a csalódottság érzése határozza meg. Nem véletlenül: az organikus alternatíva következményeként a mezőgazdaságban foglalkoztatottak közel háromnegyede – 700 ezer fő – veszítette el munkáját. Jelenleg az aktív korú munkanélküliek közel felét a szövetkezetek és az állami gazdaságok egykori dolgozói adják. A szövetkezetekből kikerült parasztemberek csaknem mindegyike becsapva érzi magát. Bonyolítja a helyzetet, hogy az egykori szocialista nagyvállalatok munkásait – a munkásszállókon lakó heti ingázókat – is szélnek eresztették,

s most falujukba visszatérve gyarapítják az eltékozolt fiúk tanácstalan tömegét. Korunk népmeséje: a legkisebb fiú letette a kapát, elindult szülei vályogházából, hogy világot lásson. Szorgalmasan dolgozott 5–10 évig – olykor még meg is dicsérték érte –, s most visszatér a szülői házba (amely már téglából épült újjá), felveszi a kapát, és hamuban sült pogácsa ügyében rendszeresen látogatja a Munkaügyi Központot és a helyi önkormányzat szociális osztályait. A karriertörténet íve kissé laposra sikeredett. A rendszerváltás körüli években oly elégedett kocsmáros lelkesedése is fogytán: „Valami itt nem tetszik nekem. Nemcsak az a baj, hogy kisebb a forgalmam, voltak már rossz évek máskor is. A parasztok ilyenkor azt mondták, hogy a helyzet szar, de nem reménytelen. Felhajtották a deci vegyest, és tették tovább a dolgukat Mert tudták, hogy attól majd jobb lesz. De most nincs dolguk. A disznót nem veszik, a hízómarha olyan olcsó, hogy még a takarmány ára se jön be. Az asszonyok Kunszentben veszik a húst, azt mondják olcsóbb, mint a saját hízalás. Nem jó ez így. Holland tejterméket árulnak a boltok, a disznót Dániából hozzák, Argentín marhahúst eszünk, a magyar paraszt meg segélyből él. Tíz éve még azon kiabáltak itt az emberek, hogy melyik felvásárló fizet többet, vagy megéri-e a malacot befogni hízalásra, most meg az a téma, hogy kinek mit mondtak a Munkaügyi Központban, ki kaphat munkanélküli, ki jövedelempótló, ki pedig szociális támogatást. És ez most már tartósnak látszik. Ebből egyszerűen nincs kiút.” A kocsmáros 22 éve vezeti a falu legnépszerűbb műintézményét. Jó orra van. Megérzi a dolgokat. A falvak, aprófalvak lakóival folytatott beszélgetések messzemenően bizonyítják megállapításait.

1978-ban végeztem Budapesten, faipari szakmunkás vagyok. Először a BUBIV-nél dolgoztam, 1982-től egy faipari szövetkezetnél. Szeretek fával dolgozni, azt hiszem, a fa egy darab erdőt visz be az otthonokba. A szövetkezetnél nagy bútorgyáraknak végeztünk bér munkában lapszabást. 1984-ben egyik megrendelőnkkel egy nagyobb tételre kötöttünk szerződést, s mindjárt kaptunk is tőlük egy nagy pontosságú, számítógéppel vezérelt NDK-ban gyártott gépet. Több millió forint volt az új gép értéke, először ránézni sem mertem. Az én szüleim tanyán éltek, számítógépről csak a rádióban hallottam, húszéves koromban a katonaságnál telefonáltam először, remeget kezemben a kagyló. Ma már szinte el sem hiszem. Nem tudom miért döntött úgy a vezetőség, hogy engem tanítanak be az új gépre, de amikor megmondták, nagyon megijedtem. Miért pont én? – jutott eszembe. Akkor azt válaszolták, hogy sosem késtem, pontos volt a munkám, meg nem szoktam hangoskodni. Ez utóbbi igaz is volt, mert ha nem szólítottak meg, én ugyan nem beszéltem. Néha nagy vita támadt a prémiumok körül, egyszer meg a Nemzeti Színházra kellett megszavazni valahány százalékát a fizetésünknek, de mielőtt a nagyhangúak döntöttek volna, én mindig kimentem a teremből. Azt hittem, hogy ezt rosszul csinálom, de kiderült, hogy ez tetszett a főnököknek. Apámtól én azt tanultam, hogy ha nincs baj, azt kell tenni, amit a többiek, ha meg baj van, sosem szabad úgy csinálni, ahogy ők. Úgy éreztem, hogy baj nincs, tehát úgyis azt fogom csinálni, amit a többiek, akkor meg minek a beszéd? Szóval 1991-ig dolgoztam azon a gépen, néhány év múlva persze már nem számított korszerűnek, de amíg a szövetkezet élt, azt használtam. A szövetkezet 1992 januárjában megszűnt, haza kellett jönnöm. Volt egy kis dugott pénzem, gondoltam összerakok egy hideg fóliát a kertben, korai paprikát-paradicsomot termelünk. A faluban sokan csinálták, április-májusi esteken három-négy kocsi is indult a nagybani piacra, ott veszik a zöldesegesek az árut. Az volt a furcsa, hogy mire megérkeztem, már eltűntek a fóliák. Olyan drága lett az üzemanyag, hogy a szállítás elvitte volna a hasznát. Csak fóliás Mici birodalma maradt talpon, ő teherkocsival szállított, meg

a környékbeli nagy boltokat is ő látta el. Most szociális segélyt kapok. Nem jó nekem, hogy kegyelemkenyéren élek, ezért ha lehet, napszámba járok a Micibez. Nem szívesen megyek, mert a múltkor a kűfőnök rám hördűlt, hogy „a munka végén lemosni ám a szerszámot!”. Most mondjam el neki, hogy én már tíz évvel ezelőtt is többmilliósz technikával dolgoztam, ő meg még mindig talicskával hordja a palánták alá a szart? Jobb a békesség. Túl vagyok a harmincon, magamra maradtam, a nincsrre nem lehet családot építeni. Sokan vagyunk így a környéken. Parasztnak sem kellünk, iparosnak is feleslegesek vagyunk. Amibez értünk, arra nincs szükség, amire esetleg még kellenénk, azt mi már nem tudjuk megtanulni – (33 éves dél-alföldi szakmunkás).

A Boleró várható hatásait elemezve, céljainkkal egybeeső következményként prognosztizáltuk a tömeges munkanélküliséget. Abból indultunk ki, hogy a szocialista munkakörnyezetben az elismerések célja nem annyira a teljesítmény, hanem a társadalomkonform magatartás honorálása volt. Természetes, hogy egy szabad versenyre, magántulajdonra épülő gazdaság munkaerőpiacán az ilyen közegből érkezett munkavállalók eladhatatlanok. Szaktudásuk ugyan megfelelő volna, de személyiségükből éppen azok a tulajdonságok hiányoznak, amelyek egy piaci versenyben működő, kapitalizálódo gazdaságban elengedhetetlenek. Könnyen belátható, hogy akit eszmélődo ifjúként az iskola arra kondicionált, hogy pontos, csendes és szerény legyen, majd kezdő munkavállalóként ez a stratégia számára hasznosnak bizonyult, attól nem várható el, hogy az új körülmények között kreatívan lásson hozzá sorsának rendezéséhez. Értékrendszere szétesik, énképe eltorzul, korábban is szegényes szociális tájékozódo képességét elveszti. Bonyolult üzenetek, információk dekódolására képtelen. Ebben az információs vákuumban aztán szabadon terelhető.

1983-tól voltam brigádovezető a szövetkezetben, saját munkacsapatom választott meg távollétemben. Az építőbrigádo a szövetkezet karbantartó csoportjából nőtt ki, először csak kisebb javításokkal bíztak meg bennünket, később mi hoztuk tető alá az új istállót. 1985-től pedig a téesz az egész brigádot kölcsönadta egy építőipari nagyvállalatnak. Továbbra is téesztagok maradtunk, innen kaptuk a fizetést, a DUTÉV a szövetkezetrel számolt el. Időnként kaptunk tőlük egy kis prémiumot, mert tényleg rendesen melőztunk. Nagyon sok újságcikket olvastam arról, hogy a Kádár-rendszerben elveszett a munka erkölcsi értéke, mert a teljes foglalkoztatottság mellett is munkanélküliség volt, a gyárkapukon belül csak lődoörögtek az emberek. Nekem ezzel kapcsolatban két emlék jut az eszembe.

1986. december 22-re karbantartást írtam be a munkalapra, úgy terveztük, hogy megvárjuk, amíg déltájban eloszlik a főnökség, iszogatunk egy kicsit. Másnap délelőtt még vásárolunk ezt-ézt, a déli vonattal pedig jövünk haza. Jó csapat volt ez a brigádo: étel-ital sosem hiányzott, de nagy elhajlásokra csak ritkán került sor. Szóval már éppen kinyitottuk az első söröket, amikor az iparvágányra belöktek egy vagonot vagy ötszáz zsák cementtel. A vasút akkoriban gyakran csinált ilyen tréfát, a vagonállásért felszámolt kötbér nem jött rosszul a MÁV-nak. Akkor már csak az öreg portás volt épületben, mi pedig megállapodtunk, hogy abhoz a vagonhoz nekünk semmi közünk, különben is miért nincsenek itt a rakodók, meg a raktár sincs már nyitva. A portás ugyan megjegyezte, hogy kulcs még csak lenne, de Zoli bácsi – ő volt a helyettesem – úgy nézett rá, hogy mindjárt elbűjt a sörösüveg mögé. Aztán Tóth Karcsi elkezdett számolni, hogy január 4-ig mekkora lesz a kötbér, egy darabig még vitatkoztunk, megittuk az

első kört, és egyre jobban piszkált bennünket az a kurva vagon. Már jóval elmúlt dél, de azért kimentünk és körbejártuk. Amikor kinyitottuk, az első zsák a vállamra esett, továbbadtam Marcinak, a másodikat Keresztes Tibi vette el, a portás futva hozta a kulcsot, Zoli bácsi talált a raktárban két talicskát, és nem volt még hat óra, amikor kiürült a vagon. Jöttünk befelé az autóbusszal, a Felszabadulás téren leszálltunk, lassan szállingózott a hó, és úgy éreztük, hogy nekünk világították ki a várost. Április 4-én az építésvezetőségen adták át a brigádnak a jutalmat (mindegyikünk 3500 forintot kapott), a KISZ-titkár – egy fiatal technikus meleg szavakkal köszönte meg helyállásunkat. Azt azért elmulasztotta megemlíteni, hogy a kötbért így is kellett fizetni, mert az ünnepek között volt ugyan ügyelet, de a mérnök urak elfelejtették megnézni, hogy üres-e a vagon, és nem vitették el a vasúttal. Persze azért ők is kaptak jutalmat. Huszonnégy évesen lettem brigádvezető, és nem tagadom jó érzés volt, amikor a téves vezetősége – agrármérnökök, növényvédelmi szakmérnökök – megkérdezték a véleményemet a jutalmakkal, lakástámogatásokkal kapcsolatban. Most éppen hagymát szedek napszámban, egy fogatlan öreg mámi a főnököm, annyira hozzászokott a tintaceruzához, hogy még most is megnyalja a golyóstollat, mielőtt írni kezd. A nyáron, hagymakapálás idején a világbajnokságot akartuk nézni, megbeszéltük a gazdával, hogy azon a napon egy órával korábban lesz fájront. Az öreg varnyú a nap végén csak komoly segítséggel tudta kiszámolni, hogy ha 10 órára 1500 forint a munkabér, akkor a kilenc órás munkanapra mennyi jár.

A másik emlék egy gyermekkori történet. Talán nyolcadikos lehettem, amikor a nyári szünetben a bátyám barátaival elálltunk dinnyét rakodni. Ketten álltak a pótkocsin, mi meg dobáltuk fel a dinnyéket, amelyek leesett, az persze összetört. Délutánra szép vörös halom állt a pótkocsi mellett, vastagon lepték a legyek. Mit mondunk majd a tulajnak? – kérdeztem a többieket. Hát azt, hogy rohadt volt – felelték.

Így van ez velünk is. Ejtettek bennünket, mint egy dinnyét, és most sokan mindent elkövetnek azért, hogy elhitessék: az a dinnye rohadt volt.

A célterület népességeltartó képessége 1992 és 1996 között rohamosan csökkent. 1995-ben a falvakban a munkanélküliek közel fele (49%) 36 évesnél idősebb. A Boleró határára ez az arány folyamatosan változik: az általános iskolákból, a mezőgazdasági szakképzésből kikerülő fiatalok jelentős része munkanélküliként kezdi életét. Tehát a 36 évesnél fiatalabb munkanélküliek száma rohamosan növekszik. Jövedelemszerző stratégiájuk lényege: az összes elérhető segély, támogatás megszerzése. E törekvés megvalósításában komoly segítséget kaphat szüleitől, akiknek már évek óta az állami, önkormányzati segélyek jelentik az egyetlen bevételi forrást. A tartós munkanélküliség demoralizáló hatására enged következtetni az a tény, hogy a házakhoz tartozó kertek többségét felveri a gaz, lakóik még baromfitartással sem foglalkoznak. Érdekes módon az asszonyok uralta családokban (matriarchátus) az organikus alternatíva demoralizáló következményei csak korlátozottan érvényesülnek, vagy éppen sehogy. Az ilyen háztartások kellemes oázisként hatnak a lelkét vesztett falvakban: a nagy akarató, egyenes derekú, életre szánt asszonyok szüleiiktől örökölt magatartási mintái ellenállnak a Bolerónak. Az aprófalvak értékvilágában a család pótolhatatlan, semmivel sem helyettesíthető, funkcionális egységként létezett. A férjek, apák munkanélkülivé válását túlélő családok mindegyikében az asszonyok (anyósok!) találták meg azt a megoldást, amely csökkenti a munka elvesztésének demoralizáló és környezetromboló hatásait. A falvak, aprófalvak asszonyai, aligha ismerik a kreativitás fogalmát, de meghökkentően hatékony stratégiákat alkalmaznak, ha

a család megtartásáról van szó. Az ilyen közösségek száma igen alacsony, jelenlétük nem akadályozhatja az organikus alternatíva érvényesülését.

24 évesen mentem férjhez, anyámék házában laktunk, a felső szintet már nekem építették. A férjem a vasútnál dolgozott egészen 92 végéig, akkor lett munkanélküli. Az első évben csak lézengett, eljárt maszekolni, itt is segített, ott is segített, nem sokkal keresett kevesebbet, mint amikor dolgozott. Valami azonban nem tetszett nekem. Amíg munkába járt, az egyenruhája olyan volt, mint a patyolat, minden reggel borotválkozott, arcvizet kent magára, kéthetente fodrászhoz járt. Azt mondta, nem mindegy, hogyan néz ki, mert az emberek róla ítélik meg a vasutat. Most meg hogy itthon maradt, bétszámmra nem került le róla a munkaruba meg a gumicsizma. A volt téesz sertéstelepére járt kiegészíteni – akkor még működött. Amikor megjött az esti etetésből, még elszaladt a kocsmába, megivott egy-két korsó sört – többet soha –, aztán lerúgta magáról a munkarubát, és befeküdt mellém az ágyba. Hát én nem ilyennek ismertem az uramat. Nem kellett akkor nekem sebhogy sem, de nem mertem mondani, mert félttem, hogy még nagyobb bajt csinállok. Amikor nyáron ki kellett húzni egyik első fogát, azt sem pótolhatta. Ezt azért szóvá tettem, de azt válaszolta, hogy ganézni így is jó vagyok, legalább hegyesebbet tudok köpni – és meg is mutatta. Ez már több volt, mint elég. Bementem a munkai hivatalba, hogy munkát keressék a férjemnek. Először nem értették, hogy mit akarok, de mondtam nekik, hogy én innen addig el nem megyek, amíg nem találnak neki valami elfogadhatót. Egy szemüveges öregember volt a vezetőjük, látta rajtam, hogy komolyan gondolom. Leült a telefon mögé, addig-addig tárcsázgatott, míg végül azt mondta, hogy Szolnokon a Vólán fegyveres biztonsági őrköt keres, de oda orvosi alkalmasság kell, és ha az megvan, el kell végezni egy három hónapos tanfolyamot. Ezért nekünk nem kell fizetni, és a tanfolyam ideje alatt is kap valamilyen pénzt. Már ez első hét után abba akarta hagyni. Attól félt, hogy majd megbukik a vizgán, és akkor ki kell fizetni a tanfolyam árát. Nemsokára betölti a negyvenet, jó feje van, de a fegyvervizsga meg a szabályzatok, paragrafusok – szóval nagyon nehéz volt vele. Úgy csináltam, mintha iskolás volna: délután a gyerekekkel foglalkoztam, este meg tőle kérdeztem fel a leckét. Biztos érezte, hogy ez most nem játék, nem is mert ellenkezni, aztán ahogy haladt előre, egyre könnyebben és egyre szívesebben tanult. Dicsérettel végzett. Két éve van a Vólánnál, most már szolgálatvezető. Egy kicsit rendeződöttünk pénz dolgában is, bérbe vettünk egy kis kaszálót, nyulakkal foglalkozunk, talán behozza az árát. Az idén tavasszal megismertem a kollégáit is. Itt tudtam meg, hogy Miklós mindenkinek azt mondta rólam, hogy kozmetikus vagyok. Ez még tetszett is egy kicsit, de azért otthon kérdőre vontam. Az úgy van – válaszolta elvörösödve –, hogy nyáron majd megint tanfolyamra kell mennem, és aztán én leszek az egész szolgálat főnöke. Amikor kiválasztottak, írásban kellett válaszolnom egy halom kérdésre. Érdeklődtek a családról is. Nem írbattam oda, hogy házastársam foglalkozása: paraszt.

Küldi: Művészeti vezetés

Kapja: Csellista, stratégiai tervezés

Tárgy: Az „első felvonás” lezárása

Irtatóri jelzés: Titkos, szigorúan bizalmas (másolat készítése tilos)

Időpont: 1997. április. 12.

Az „első felvonást” követő adatok, valamint a célterület falvainak közérzetét dokumentáló interjúk egyértelmű teszik a Boleró sikerét. Az organikus alternatíva a gyakorlatban bevált. Olyan eszköz került zenekarunk kezébe, amellyel bármikor, nagy biztonsággal

tudjuk a céljainknak megfelelő irányba kormányozni az eseményeket. A hagyományos családmodell „fészküket védő nőtényei” nem jelentenek számottevő ellenerőt. A sokszínű és nyitott társadalmak közgondolkodásában egyre erősödnek azok az irányzatok, melyek a „más típusú együtt éléseket” a tradicionális család valós alternatívájaként képesek megjeleníteni. E stratégia fontos pozitívuma, hogy a kezdő lépések után önjárává válik, gazdasági logikától vezérelt működése nem befolyásolható. Olyan mértékben fedett, hogy a művészeti vezetés munkatársaiban felvetődött a kérdés: az organikus alternatíva létezése egyáltalán igazolható-e valahogy?

Küldi: Csellós, stratégiai tervezés

Kapja: Művészeti vezetés

Tárgy: Válasz

Irattári jelzés: Szigorúan bizalmas

Időpont: 1997. április. 13.

A művészeti vezetés kérdésre válaszolva tisztelettel közöljük az organikus alternatíva fedőnevű stratégia – zenekarunkhoz hasonlóan – kizárólag hatásaiban létezik. Az eredményes működés feltétele – mindkét esetben – a teljes diszkréció. ◀

Elégia (papír, szén, pasztell; 2001)

SZILÁGYI GYULA (1946) katolikus teológiát, gyógypedagógiai főiskolát és szociológiát végzett. Budapesten él. Szociográfiákat ír, melyekben a nagy társadalmi változások hatásait kutatja az egyéni élethelyzetek alakulásában. Könyvei: *Tiszántúli Emánuel*, *Melegfront*, *Júlia és Júlia*, *Nincs bilincs*, *Megbukott az iskola*, *Nagyvárosi Emánuel*.